

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח דברים כב
www.daat.ac.il

תכה

(ב) מצוות האהבה לחבירו ולכל הבריות

(כב, א – יב).

נצטוונו להשתדל להשיב לאחינו את אבידתו (א–ג). נצטוונו להקים בהמת אחינו הרובצת תחת משאה (פסוק ד). נצטוונו לנהוג ברחמים אף כלפי אם הצפורים (רז). נצטוונו להבטיח את גנות בתינו שלא יפול אדם מהם (פסוק ח). הוזהרנו שלא לקלקל גידול הכרם על ידי תערובת מינים אחרים (פסוק ט). גם הוזהרנו שלא לחרוש בשני מיני בהמות ביחד (פסוק י) ושלא ללבוש בגדים שיש בהם תערובת שני מינים (פסוק יא). נצטוונו עוד בענין הבגדים, לציין אותם על ידי תליית ציציות (פסוק יב). — בפסוק ה נאמרה אזהרה שקשה להבין את סמיכותה לפרשיות הללו, ראה מה שכתבנו בזה להלן.

פרק כב, הפסוקים א–ג: לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיכם לאחריך. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו את תוך ביתך והיה עמך עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו. וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אכרת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם.

מצוה זאת כבר נאמרה בקצרה בשמות כג, ד. — לא תראה. בשמות נאמר „כי תפגע“. משני הביטויים למדו רבותינו בספרי כאן ובמכילתא לשמות את שיעור הראייה המחייב שהוא ריס (266 $\frac{2}{3}$ אמות, היא המדה הידועה אצל היונים הקדמונים בשם סטדיון) (בבא מציעא לג, א). — ש ו ר א ח יך. בשמות נאמר „שור אויבך“. לדברי רבי יאשיה פירוש „אויבך“ הוא גוי, ונצטוונו להשיב אפילו אבידת הגוי. אבל שאר התנאים חולקים עליו, וגם מכילתא דרבי שמעון. וכן היא דעת כל התנאים והאמוראים שזכרו בתלמוד (בבא קמא קיג, ב), השהו גם את דברי התוספות בבא מציעא לב, ב דיבור המתחיל „האי לאו“ (המביאים את דברי הספרי „שונאו ואפילו שונא גוי“). — נדחים. (בשמות נאמר: „תרעה“). מכאן למדנו שספק הינוח אסור ליטול, כלומר שאין לראות כאבידה אלא חפץ כזה שאין בו כל ספק

שמה הניחיהו בעליו בכוונה על מנת לקחתו לאחר זמן (ספרי, בבא מציעא ל, ב ושם כה, ב). — לא תראה... והתעלמת. פירושו כמו „כי תראה ... לא תתעלם“, אלא שתפס הכתוב לשון זאת ללמדנו שיש פעמים שאתה מתעלם (ספרי התלמוד בבבא מציעא ל, א), כגון דבר שאפילו אילו היה של עצמו לא היה מטפל בו מפני כבודו („זקן ואינו לפי כבודו“); לא אסרה התורה אלא להעמיד פנים כאילו אינו רואה, אבל אם נמנע מן ההשבה מטעמים מספיקים אחרים אינו נקרא „מתעלם“. אבל אמרו רבותינו (שם ל, ב) שכמה מן החסידים עשו לפנים משורת הדין (השהה שם ותוספות שם כד, ב). — השבת שבת. — מאן למדו בספרי (בבא מציעא ל, ב) שנתחייבנו להשיב כמה פעמים ואפילו מאה. ועוד למדו מאן, שאם החזירו לרשות המשתמרת של הבעלים יצא ידי חובתו, אף על פי שלא הודיע לבעלים על כך (שם לא, א).

ואם לא קרוב. לא נתחייב המוצא ללכת למרחקים, אפילו אם מכיר את הבעלים. — ולא ידעתו. או שאינך מכיר את הבעלים. — אל תוך ביתך. ולא לבית אחר (ספרי). — עד דרוש אחר. מכאן דרשו רבותינו בספרי ובבבא מציעא כה, א: „דרשהו אם אינו רמאי“ („אחיק“ הוא נשוא־המשפט). גם פשוטו של מקרא מורה, שאין המוצא רשאי ליתנו לכל אדם, אלא לזה שנתברר שהוא אמנם אותו „אחיק“ הנזכר מקודם. הברור הזה הוא על ידי סימנים או על ידי עדים. המוצא חייב להכריז על האבידה (יוסף בן מתתיהו בקדמוניות ד, ה, כה כותב, שמכריו את מקום האבידה, אך השהה בבא מציעא כה, ב). — והשבותו לו. מכאן למדו בבבא מציעא כה, ב: „ראה היאך תשיבנו לו מה יהא בדמים“, כלומר, לדאוג שהאבידה תישמר לזכות הבעלים בלי לגרום לו נזק, כגון דבר האוכל ואינו עושה יימכר, כדי שלא יפסידו הבעלים על ידי אכילת בעל החי. בספרי אמרו: „את עצמו“, כלומר אם הוא בעצמו תעה מן הדרך, מצוה להשיבו לדרך (השוה יוסף בן מתתיהו קדמוניות ד, ה, לא; בבא קמא פא, ב).

לחמורו. אף על פי שהיא בהמה טמאה. — לשמלתו. אף על פי שאין השמלה חביבה על בעליה כבעלי חיים ואין ההפסד בה מצוי כהם (רמב"ן). — לכל אבדת. אף על פי שאינם חביבים כשמלתו (שם). בתלמוד דרשו רבותינו מן הנכסים שנמנו כאן הלכות שונות (בבא מציעא

כו, א). דרשות אחרות נמצאות במדרש תנאים. — לא תוכל לה תעלם.
לא תעשה נוסף.

109 ק ד: לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים

בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו.

לא תראה. מצוה דומה כבר נאמרה בשמות כג. ה בלשון עשה. וכאן בלשון לא תעשה. — חמור אחיך. בשמות נאמר „שונאך“. — נופלים. בשמות נאמר: „רובץ תחת משאר“. רבותינו זכרונום לברכה אמרו. שבשמות מדבר הכתוב על מצות פריקה (לפרוק את המשא מעל גבי הבהמה הרובצת). ואילו כאן מדבר הכתוב על מצות טעינה (לחזור ולהטעין את המשא שנפל). מצות פריקה יש בה משום מניעת צער בעלי חיים. נוסף להפסד בעל הבהמה (בבא מציעא לא, א). „נופלים בדרך“ פירושו לפי זה. שגם המשא מוטל בדרך. ואף על פי שנוכל ללמוד מצות פריקה בקל וחומר ממצות טעינה, הוצרך הכתוב לאומרה. כדי ללמדנו: „פריקה בחנם וטעינה בשכר“. כלומר, „שמצוה מן התורה לפרוק בחנם ולא לטעון בחנם אלא בשכר“. רבי שמעון חולק על החכמים ואומר (בבא מציעא לב, א) ש„נופלים“ פירושה שהבהמה ומשאה עליה נופלים. ורק מפני ששנה עליו הכתוב למדנו מכאן מצות טעינה; על כן לדברי רבי שמעון אף טעינה בחינם*.) — אמנם במכילתא הובאה מחלוקת אחרת בין התנאים בפרשה זאת. לדברי רבי יאשיה שני הכתובים מדברים בפריקה (טעינה הוא לומד מקל וחומר, שהיא חמורה, שאינו יכול לטעון בפני עצמו, וצער בעלי חיים אינו חשוב לו פירכא). אבל רבי ישמעאל (גירסא אחרת: רבי שמעון בן יוחאי) ורבי יהודה בן בתירא אומרים שהכתוב בשמות מדבר בפריקה ובמשנה תורה הוא מדבר בטעינה (השהו עוד ירושלמי בבא מציעא פרק ב, הלכה י). — והתעלמת. כמו למעלה. — הקם תקים. כמו „השב תשיבם“ שנאמר למעלה. — עמו. רק אם הבעלים משתתפים במלאכה נצטוינו לעזור להם. יוצא מהכלל הוא זקן או חולה שאינו יכול לעבוד בעצמו (בבא מציעא לב, א).

* בפירושו של רד"ה בגרמנית נאמר, שלר"ש אף פריקה בשכר. וברור שהוא או פליטת קלמוס, או טעות דפוס. עיין בגמרא ובכל ספרשי המשנה (ובכללם בפירושו של רד"ה לבי"ק פ"א, מ"ג) וכן במדרש תנאים כאן. המל"ד.

פסוק ה': לא יהיה כלי גבר קל אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ה' אלקיך כל עושה אלה.

לכאורה קשה להבין את סמיכות הפסוק הזה כאן. ויש לומר, שבכלל מצוות החסד שנצטוונו בהן אמרה תורה לחוס על הבריות ועל סדרי הטבע כמו שנסדרו בידי שמים (את חוקתי תשמורו, ויקרא יט, יט), ועל כן סמך הכתוב כאן מצות שילוח הקן ואיסור כלאים (השהו פירושנו להלן). על כן כובן שבכלל סדרי הטבע כפי רצונו של הבורא ית"ש יש למנות את האזהרה להבדיל בין מיני האדם בהנהגה ולבוש. אלא שכאן אי־שמירת סדרי הטבע עלול להביא לידי מעשי־תועבה, ועל כן העבירה הזאת עצמה נקראת תועבה, והיא חמורה מתערובת המינים שבטבע הצומח והחי, שאין בהם דעת. לפי זה היה ראוי לסמוך פסוק זה לפני פסוק ט, המדבר על איסור כלאים, אלא שהקדים הכתוב לסדר ביחד את המצוות שכלפי המין האנושי, ורק אחרי כן נאמרו המצוות כלפי שאר הבריות. נמצינו למדים שסדר הפרשה כך הוא:

- א) גמילות חסדים בין אדם לחבירו (הפסוקים א—ד).
 ב) שמירת הסדר הטבעי כפי שבראו הבורא ית"ש, בנוגע למין האנושי (פסוק ה).
 ג) לחוס על בעלי חיים (הפסוקים וז).
 ד) להזהר שאף בביתך לא תהא תקלה (פסוק ח).
 ה) שמירת הסדר הטבעי כפי שבראו הבורא ית"ש, בנוגע לכל הבריות (הפסוקים ט—יב).

כלי גבר. אונקלוס תרגם „תקון זין“, וכדברי רבי אליעזר בן יעקב בספרי ובנזיר נט, א, וכן הלכה (השהו יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד, ה, מג. שלדבריו אסור להחליף את הבגדים במלחמה. — תמזה!). יונתן מתרגם: „גליין דציצית ותפלין דהנון תקני גברא“ (טלית של ציצית ותפלין שהנם קשוטי גבר). לא מצינו בתלמודים מי שיסבור כך (השהו מנחות מג, א; ירושלמי עירובין פרק י, הלכה א). לדברי רבנן דרבי אליעזר בן יעקב „כלי גבר“ הוא הבגד הנהוג למלבוש אנשים, ולא אסרה תורה אלא מלבוש המביא לידי תועבה, כלומר כאשר הכוונה לעשות תועבה. במכילתא (מדרש תנאים) אמרו בפירוש, שמותר ללבוש בגד המין השני „מפני גוים ומפני לסטים“. יש כמה מעשים שנאסרו לאיש, מפני שהם בכלל קישוטי אשה, השהו מכות

כ. ב; עבודה זרה כט. א. לדברי הרמב"ם ("מורה נבוכים" ג. כז) ועוד רבים (השוה זאלשיץ: מוז. רעכט חלק ב' ע' 348), בא הכתוב להזהירנו מפני מנהגי עבודה זרה.

הפסוקים ו' ז': כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רוכצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הכנים. שלח תשלם את האם ואת הכנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים.

אכן שנינו במשנתנו בברכות לג. ב (השוה דברי התלמוד שם). שהאומר „על קן צפור יגיעו רחמיך“ משתקין אותו, שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות. אבל כבר ביאר הרמב"ן כאן, שכוונת המשנה היא שלא נאמר שטעם המצוה הוא מפני שהקדוש ברוך הוא חס על בעלי החיים, שהרי לא מנע אותנו מלהשתמש בהם לצרכינו ולא מנע ממנו לשוחטם. אמנם טעם המצוה הוא, מפני שהתורה מבקשת להטביע בנפשנו מדת הרחמים (ונרשה לעצמנו להוסיף: והישר) כלפי כל הבריות. על כן נקראו המצוות הללו גזירות, כלומר הדרכות להנהגה טובה. הרמב"ם ("מורה נבוכים" ג. מח) אומר, שיש בין רבותינו שתי סברות בזה: לדעת תנא דמתניתין בברכות אסור לתת טעם למצוות; אלא שהרמב"ם הולך בשיטת החולקים (השוה „מורה נבוכים" ג. כו), שיש לנו לתת טעם לכל המצוות. על כן הוא נותן טעם למצוה זאת משום צער בעלי חיים. נצטוינו לשלח את האם, כדי שלא תצטער בראותה שלוקחים ממנה את בניה. — אולם כיון שהכתוב מבטיח בחזרת שכר המצוה „למען ייטב לך“, כמו שהבטיח כזאת אף בשכר מצות כיבוד אב ואם (בעשרת הדברות), אפשר לומר, כי כוונת הכתוב, שאפילו אצל בעלי חיים יש לכבד את יחס האם אל בניה. כאשר האדם משלח את האם כשהוא אומר לקחת את הכנים, משתרשת בו ההרגשה שכאילו גם אצל הצפורים מוסרים הבנים את נפשם לכבוד האם, על מנת להצילה ולשחררה מידי הצייד; מעתה על אחת כמה וכמה חייב האדם לכבד את הוריו; ומה שנצטוינו על כך דווקא לענין צפורים, יש לומר מפני שאצלם בולט היחס של אהבת האם ביותר. — לדון יצחק ייחזק אברבנאל (וכן מיכאליס מוז. ר. ג) הרי זה חוק הגנה על הצפורים.

כי יקרא. בספרי (הובא בחולין קלט. ב) אמרו: „כי יקרא פרט למוזמן“, כלומר, לא נאמרה מצוה זאת אלא בהפקר, ואין האדם מוגבל בשימוש רכושו על ידי מצוה זאת. — צפורה. בספרי (ובחולין שם): „טהורה ולא טמאה. — והאם. במכילתא אמרו שנחלקו רבי אליעזר וחכמים אם מצוה זאת נוהגת אף באב (בתלמוד פירשו בענין אחר). הלכה כדברי חכמים שאין המצוה נוהגת אלא באם (חולין קמ. ב). — לא תקח וגו'. בתרגום יונתן: „מעל בניה“, וכן פירש רש"י: „לא תקח האם בעודה על בניה“ (וכן הוא בתוספתא ובטור יורה דעה סימן רצב). במכילתא שבמדרש תנאים נאמר הדבר בלשון זאת: „כשהיא על הבנים, אתה אומר כשהיא על הבנים, או לא תקח האם על הבנים כשמרעו. תלמוד לומר שלח תשלח את האם, הא מה תלמוד לומר לא תקח האם על הבנים, כשהיא על הבנים“. במשנתנו (חולין קמא. א) שנינו: „אמר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים חייב שנאמר שלח תשלח את האם“. אבל כבר פירש הרמב"ם פרק יג מהלכות שחיטה, הלכה ו: „חייב לשלח את האם“. זאת אומרת שמצות עשה לשלח האם עדיין מוטלת עליו. מכל מקום יש לומר שאינו עובר בלא תעשה אלא כמשמעו ממש, כשהוא לוקח האם יחד עם הבנים. אונקלוס מתרגם: „על בניה“, וגם במשנתנו (קמא. א) שנינו „על הבנים“, ולא „מעל“ כתרגום יונתן. וכן הרמב"ם בספר המצוות (לאוין שו), וכן בספר החינוך ועוד אחרים. בשאלות ותשובות „חכם צבי“ סימן פג כתב להדיא שאינו עובר בלא תעשה אלא אם כן נוטל האם יחד עם הבנים, ואילו הנוטל את האם לבדה עובר בעשה.

ש ל ח ת ש ל ח. בשאלות ותשובות „חות יאיר“ סימן סז רוצה להוכיח, שאפילו אם אינו מתכוון לקחת את הבנים, מכל מקום מצוה היא לשלח את האם. אסור לאדם לעבור אדיש על יד הקן ולא לעשות כלום. אבל „הכתב והקבלה“ מוכיח שסברא זאת נסתרת להדיא מדברי רבים מן הראשונים. — ואת הבנים תקח. בשאלות ותשובות „חכם צבי“ סימן פג כתב, שאינו אלא רשות, ואם הוא רוצה, הרשות בידו לשלח את האם ואת הבנים. אבל כבר הוכיח ב„הכתב והקבלה“ שגם דבר זה הוא נגד דברי הראשונים, אלא לקיחת הבנים גם היא חלק מן המצוה, כי בלי לקיחת הבנים אינו חייב לשלח את האם כלל. השהו עוד שאלות ותשובות „חתם סופר“ סימן קיז. — ההלכה היא ש„לא תקח וגו“ הוא לאו הניתק לעשה, ואינו

לוקה עליו, כדברי חכמים (החולקים על רבי יהודה) במשנה מכות פרק ג, משנה ד (השהה את פירושי שם). זאת אומרת, שבפסוק ז בא הכתוב לומר, שאף אם עבר ולקח האם על הבנים, הוא חייב לשלח את האם, ובוה מתקן את עבירת הלאו. — שלח תשלח. אפילו מאה פעמים (חולין קמא, א). כלומר, אם האם חזרה לקן, הוא חייב לחזור ולשלחה אפילו מאה פעמים.

ז' טו ז : כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים
דמים בביתך כי יפול הנפול ממנו.

גם זאת היא מצוה שבין אדם לחבירו, שנתחייבנו לשומרו מכל אפשרות של אסון. אולם אילו היתה זאת רק מצוה שבין אדם לחבירו גרידא, היה הכתוב צריך להסמיך אותה למצות השבת אבידה. אך כיון שהדאגה היא לבית לראשונה, הדגיש הכתוב שנצטווה כל אחד מאתנו לשמור על ביתו מדמים. אם אירע חס ושלום שאדם נפל, ודאי כך נגזר עליו מן השמים, אבל מגלגלין חוב על ידי חייב, ועלינו להשמר שלא יתגלגל החוב על ידי ביתנו, זאת אומרת שאף הבית הדומם צריך להיות נקי מחובת דמים; על כן באה מצוה זאת אחר מצות שילוח הקן, המתייחסת לחי.

כי תבנה וגו'. המצוה נהגת אף בבית ישן, שבא לידו על ידי קנין או ירושה (ספרי), אלא שבא הכתוב לומר, שמיד עם גמר הבנין חלה עליו מצות עשיית מעקה. — מעקה. משורש „עקה” (בערבית: עקא), למנוע. — לגגך. בארצות המזרח נהגים להשתמש בגגות השטוחים (יהושע ב, ו; שמואל ב יא, ב). — ולא תשים דמים. מכאן אזהרה שלא לקיים שום דבר סכנה ברשותנו (בבא קמא טו, ב). — כי יפול הנפול. פירוש הלשון לפי פשוטו של מקרא הוא כמו „יומת המת”. רבותינו (שבת לב, א; ספרי) למדו מכאן את האזהרה הכלולה ממילא במצוה זאת, שאסור לנו לגרום מיתתו של אדם, אף על פי שנגזרה עליו מן השמים בעונו; השהה תרגום יונתן: „דלמא יפול דין דחמי למיפל מניה” (שמא יפול זה הראוי ליפול ממנו).

109 ק ט : לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע
אשר תזרע ותבואת הכרם.

איסורי תערובת כלאים שנאמרו כאן, הם ביאור מורחב של המצוות שנאמרו כבר בויקרא יט, יט. שם פותח הכתוב בלשון: „את חוקתי תשמורו.“ „חוקותי“ הם חוקי הטבע כפי שבראם הבורא יתברך שמו, כמבואר במדרש (רבה שם *), הוזהרנו שלא להפריע אותם על ידי תערובות בלתי טבעיות. כמו שהטיל עלינו הכתוב חיובים כלפי החי שבטבע, כך הטיל עלינו כלפי הצומח שבטבע. אולם פרטי המצוות הללו גזירת הכתוב הם, ואין בהם טעם מושג לשכל האנושי כלל, כמו שביאר הרמב"ן בויקרא. יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ד, ת, כ) סובר שהטעם הוא כדי לשמור על השדה, שדי לה שהיא מגדלת את הכרם והגפנים ועליה להיות משוחררת מסבל המחרשה. כפי הנראה גם הוא לא ידע טעם מספיק למצוה הזאת.

לא תזרע כרמך. בירושלמי פרק ח דכלאים, הלכה א, נחלקו בזה רבי יאשיה ורבי יונתן. לדברי רבי יאשיה לא אסר הכתוב אלא לזרוע שני מיני זרעים ביחד בתוך הכרם; לפי דבריו אין כאן אלא איסור כלאים הנזכר כבר בויקרא יט, יט, אלא שהחמיר בו הכתוב באופן מיוחד בנוגע לכרם; כלומר, הזרע כלאי זרעים בתוך הכרם עובר בלאו נוסף והכל אסור בהנאה. אבל לדברי רבי יונתן הוזהרנו מלזרוע אף מין אחד של זרעים בתוך הכרם. בתלמוד בבלי הכריעו רבותינו כדברי רבי יאשיה (השוה קידושין לט, א תוספות דיבור המתחיל „לא“). — פן תקדש המלאה וגו'. הרי זה טעם המצוה, אבל צריך עיון להבין אותו. תיבת „תקדש“ מתורגמת בתרגומים בשתי דרכים שונות. אונקלוס מתרגם: „דלמא תסתאב“ (שמה תטמא), והרי זה קרוב לפירושו של התלמוד הירושלמי (שם) הלומד „תקדש“ מ„לא יהיה קדש“ (כג, יח). השוה רש"י. בתרגום יונתן איתא: „דלמא מתחייב יקידתא“ (פן יתחייב בשריפה), והרי זה כדברי ר' חנינא

(*) עיין רמב"ן קדושים יט, יט. שמביא בשם מדרש רבה ועליו הסתמך רד"ה בפירושו לויקרא. ועיין מדרש רבה ויקרא לה, ד לפסוק „אם בחקותי תלכו“; ובירושלמי כלאים פ"א. ה"ז איתא כלשון שמביא הרמב"ן בויקרא שם אך לא בשם ר' חנינא משום ר' פנחס כמובא ברמב"ן. (המל"ד).

בירושלמי: „פן תוקד אש“ (בבבלי קדושין נו, א בשם חזקיה). הראב"ע מביא בשם רבי מנחם בן סרוק, ש„קדש“ פירושו לשון תערובת, ומביא ראיה מן הכתוב, „ולא יהיה קדש“. אולם נראה כי עיקר פירושו שורש „קדש“ אינו אלא לשון הפרשה, ומתוך כך גם לשון קדושה. על כן נפרשו כמשמעותו העיקרית, שמא יצטרכו להפרישו, כלומר לשריפה. נוכל לומר שהתורה שבעל פה לימדה, שצמחים אלה, שבאו לעולם נגד תורת ה', דינם בשריפה, כמו שמצינו בחרם (השה יג, יז והלאה); וזהו מובן הלשון „פן תקדש“. — המלאה. גם זאת היא מלה קשה. לפי הטעמים היא מחוברת עם „הזרע“ (כלומר „המלאה מלאת הזרע“, השה יהושע ג, יד: „הארון הברית“) וגם התרגומים מתרגמים „דמעת זרעא“ (השה גם אייוולד 290 הערה 4). לפי השומרוני „דמעה“ פירושו „מיטב“ („חלב“, השה מאגאזין פיר די וויסענ-שאפט דעס יודענטומס 1886 עמוד 55, וראה עוד תרגום יונתן לירמיהו ב, ג). אולם במשנה מצאנו תמיד ש„דמע“ פירושו תרומה, וגם בתרגום יונתן לירמיהו מובנו כך. גם בשמות כב, כח צירף הכתוב „מלאתך דמעך“, ואונקלוס מתרגם שם „בכורך דמעך“, ובתרגום יונתן: „בכורי פירך ובכורי חמר געוך“, ועל כן הדעת נוטה לפרש „דמעת זרעא“ שבתרגומים שהם ביכורים או תרומה. לפי זה נצטרך לומר, כי על פי תרגום אונקלוס התרומה תהא מסואבת, ועל פי תרגום יונתן טעונה שריפה. אולם אין להבין מפני מה יחול דין זה דווקא על הביכורים או על התרומה. גם אין זה מתאים להלכה. על כן נראים הדברים, כי לדעת התרגומים „דמעה“ הוא כל הפרי היוצא לראשונה, וכוננת הכתוב לומר, שכל מה שיוצא וצומח נאסר מיד, ואפילו הביכורים, שבכל מקום הם קדושים, נאסרים וטעונים שריפה. כל שכן שאסור להשתמש לצרכי בני אדם בפרי שצומח אחרי כן.

כל זה לפי הטעמים, אבל לפי דרשת התלמוד בפסחים כה, א „המלאה“ אינו מחובר „עם הזרע“: „תרי קראי כתיבי, כתיבי המלאה, וכתיבי הזרע. הא כיצד, זרוע מעיקרו (גפן זרעים בתערובת) בהשרשה (מתחיל איסורו כיון שנשרש), זרוע ובא (זרוע בדרך מותרת ורק אחרי כן נצטרף המין האסור) הוסיף אין לא הוסיף לא“ (ומבואר בתלמוד שם, שאין הזרע נאסר אלא אם כן הוסיף מאתים, דהיינו שהגדל באיסור הוא פי מאתים מהגדל כבר בהיתר). לפי זה, „המלאה“ פירושו ההוספה, והזרע“ הוא הזרוע מעיקרו בהיתר; שלשת שמות דבר שבפסוק סמוכים זה לזה: „המלאה, הזרע וגו'.

ותבואת"; וי"ו החיבור לא בא אלא לפני השם האחרון, כמנהג הלשון בהרבה מקומות. אולי מוטב שנפרש לפי זה „תקדש” בלשון נוכח, כלומר אתה תקדש. לדילמן „הזרע ותבואת הכרם” הם תוספת ביאור ל„המלאה” המתפרשת כמשמעה. אפשר גם לפרש בהתאם לטעמים ולתרגומים ו„המלאה” היא מליאת היבול ומתיחסת לזרע. — כלאי הכרם אינם נוהגים מן התורה אלא בארץ, אבל חכמים גזרו שינהגו גם בחוצה לארץ, מפני חומר שבהם.

109 ק : לא תחרוש בשור ובחמור יחדו.

אמרו רבותינו בספרי ובמשנה כלאים פרק ה, משנה ב והלאה, שאסרה תורה כל שני מינים, ולא רק שור וחמור, וגם אסרה לא רק חרישה אלא גם עשיית כל מלאכה (ובכללה סחיבת משא) אשר שתי הבהמות קשורות בה ביחד. להוליך את שתי הבהמות ביחד בלי מלאכה או משא אין בו איסור (זאת היא דעת רש"י, ודלא כב"ח יורה דעה סימן רצז, השה „הכתב והקבלה”). לדעת הרמב"ם פרק ט מהלכות כלאים, הלכה ח, לא אסרה תורה אלא מין טהור ומין טמא ביחד, ומדברי סופרים נאסרו כל שני מינים. אבל הרא"ש חולק עליו. השה „כסף משנה” שם. — (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד, ת, כ, אומר גם הוא: אין לחרוש את האדמה אלא בבהמות ממין אחד. אבל יוסף בן מתתיהו לעולם אינו מבדיל בין איסורי תורה לאיסורים מדברי סופרים). בויקרא יט, יט לא נזכר אלא איסור הרבעה, ויתכן שאיסור חרישה ניתן כסייג לאיסור הרבעה.

109 ק יא : לא תלכש שעמנו צמר ופשתים יחדו.

גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה.

כבר הארכנו על דבר איסור שעטנז בויקרא יט, יט בפירושונו. נגד דעתו של יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ד, ת, יא) הנותן טעם לאיסור זה מפני שבגדי כהונה היו מצמר ופשתים, נראה לנו לתת טעם אחר. נצטווינו לשמור על סדרי הטבע של הקב"ה אף במלבושינו ולהבדיל בין המינים, ואף מן הלבוש נקח מוסר השכל להשמר מכל דבר בלתי טבעי. אבל לא רק בשלילה, על ידי מניעת שעטנז, מזכיר הבגד ללבושו את תורת ה', אלא גם בחיוב, על ידי הטלת ציצית (גדילים תעשה לך).

שעטנו. פירשנו בויקרא שמשמעו בגד מזויף. — צמר ופשתים. הוא פירוש תיבת שעטנו. רבותינו דרשו שעטנו לשון נוסריקון. שרע טורי נון, ראה את פירושנו לויקרא (נדה טא, ב; רמב"ן בויקרא). כאן נאמר „לא תלבש" ובויקרא נאמר „לא יעלה עליך", מכאן למדו רבותינו, שלא נאסרה אלא העלאה שיש בה הנאת הגוף (ספרי, יבמות ד, ב).

גדילים וגו'. במדבר טו, לז והלאה נאמרה מצוה זאת באריכות, ושם נאמר טעם המצוה: „וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". תיבת גדילים נגזרה מן השורש „גדל" ופירושה חוטים מגודלים. חוט מגדל נעשה על ידי שזירה או קליעה של כמה חוטים בחדדים. כאשר עדין היה בידינו תכלת, גדלנו חוט של תכלת מסביב לשאר החוטים הלבנים. אבל במדבר נזכרו „ציצית" ו„פתיל". דרשו מכאן רבותינו שהציצית צריכה להיות מקצתה גדיל, כלומר קלועה, ומקצתה פתיל, כלומר חוטים תלויים (מנחות לט, א). — על ארבע כנסות. בגד שאין בו ארבע כנסות שטור מן הציצית. — כסותך אשר תכסה בה. במנחות מא, א נחלקו רבותינו אם ציצית חובת גברא היא (ולא נתחייבו בציצית אלא בגדים שהאדם לבוש בהם — וכן הלכה), או חובת טלית היא, ואף כלי קופסא (בגדים המוטלים בארון) חייבים בציצית. למאן דאמר ציצית חובת טלית היא, לא נאמר „אשר תכסה בה" אלא להוציא בגדים שאינם משמשים לכיסוי אדם כלל, כגון תכריכי המת. מתוך סמיכות הפרשיות דרשו רבותינו, שמצות עשה של ציצית דוחה לא תעשה של שעטנו, זאת אומרת שאף בבגד פשתים יש להטיל ציצית של צמר (כלומר תכלת) — (השהו חרגום יונתן ויבמות דף ד, עמוד א ועמוד ב). אבל חכמים גזרו על כך, כדי שלא יבואו לעבור באיסור שעטנו בבגד הפטור מציצית (כסות לילה) — (מנחות מ, ב; שבת כה, ב). אונקלוס מתרגם: „כרוספדין".

(ג) מצוות על קדושת הנישואין
(כב, יג — כג, ט).

חיי המשפחה קדושים הם ואסור לאיש ולאשה לפגוע בהם. אם האיש מעליל עלילות שקרים על אשתו כדי להוציא עליה שם רע, הוא נענש

במלקות וקנס כספי (כב, יג—יט). אם אמת היה הדבר, היא חייבת סקילה (כ"א). אשה נשואה המנאפת עם איש אחר, שניהם חייבים מיתה (פסוק כב). נערה מאורסה חייבת סקילה על כך, אבל אם היתה אנוסה ולא היתה יכולה להשיג מצילים על ידי צעקתה, לא ימות אלא האיש לבדו (כג—כו). האונס את הבתולה שאינה מאורסה חייב לשלם קנס לאביה ולכונסה לאשה (כח—כט). אסור לגלות ערות אשת אביו (כג, א). יש אסורים לבוא בקהל ישראל לשם נישואין, דהיינו סריס אדם (פסוק ב), ממזר הנולד מן הערה (פסוק ג), עמוני ומואבי (ד—ז), אדומי ומצרי עד הדור השלישי (ח—ט).

פרק כב, הפסוקים יג—יט: **כי יקה איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים, ולקה אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה אל זקני העיר השערה, ואמר אבי הנערה אל חזקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה, והנה הוא שם עלילות דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר, ולקחו זקני העיר ההיא את האיש ויסרו אותו, וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו.**

כדרך שנצטווינו לשמור על סדרי הטבע כפי שבראם הבורא ית"ש והוזהרנו על איסורי כלאים, כך נצטווינו לשמור על סדרי המוסר כפי רצון גותן התורה ית"ש. כך כתב גם יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ד, ח, כ): אסור לזווג מיני הבהמות השונים, כי הדבר עלול להביא לידי פריעת המוסר אף אצל המין האנושי. על כן סמך הכתוב לדיני כלאים כמה פרשיות על קדושת חיי המשפחה, עמוד התווך של התנהגות מוסרית.

כי יקה וגו'. קיחה זאת היא קנין הנקרא בלשון חכמים „קידושין“ ובלשון מקרא „אירוסין“. על ידי זה נעשית האשה קנינו של הבעל (קנין אישות) לענין שאם תבגוד בו הרי זה ניאוף גמור, ולא עוד אלא שהחמיר

הכתוב בעונשה יותר מעונש הנשואה ממש, ראה להלן פסוק כא. — ובא אליה. בכתובות מו, א (השוה מה, ב וספרי) נחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים (בספרי: רבי עקיבא ורבי ישמעאל) בפירוש הפרשה הזאת. לדברי רבי אליעזר בן יעקב (השוה רמב"ן לפסוק יז) כל הפרשה היא כמשמעה ממש (דברים ככתבון), דהיינו שכך היה מנהגן של ישראל לפני (כמו שכתב הרמב"ן) שעדים הנקראים „שושבינין“ בלשון חכמים ראו את השמלה אשר בה היו כתימי דם הבתולים. הכתוב מניח כי דרך ההורים היתה לשמור על השמלה הזאת. לפי זה „ובא אליה“ הוא כמשמעו, שאחרי הביאה נדע לאיש שהיא אינה בתולה, ועל כן אומר רבי אליעזר בן יעקב: „לא נאמרו הדברים הללו אלא כשבעל“. אלא שמכל מקום אין מקום להענשת האשה, הנזכרת בפסוק כא, אלא אם כן באו עדים המעידים שזנתה לאחר אירוסין. אבל גם האיש אינו נענש במקרה שאמר שקר, אלא אם כן הביא עדים שאשתו זנתה ונעשו זוממין, כמו שכתב הרמב"ם פרק ג מהלכות נערה, הלכה ו (השוה כתובות מו, א). אכן משמעו של מקרא אינו כולל לדברי רבי אליעזר בן יעקב אלא טענת העדר בתולים, המתבססת על הכרתו האישית של הבעל. — החכמים החולקים על דברי רבי אליעזר בן יעקב מפרשים „ובא אליה“ בדרך משל (כמו „ופרשו השמלה“ שבסמוך), „ובא אליה בעלילות“, כלומר הוא מעליל עליה מכת עדיות. רבי יהודה סובר שאין האיש חייב עד שישכור עדי שקר המעידים שזנתה אשתו (כתובות מו, א).

ושם לה. בפסוק יז נאמר „ושם“ בלי תיבת „לה“, כלומר הוא עושה (משים) כלפיה. — עלילות דברים. אונקלוס מתרגם: „תסקופי מלין“, כלומר דברי עלילה ושם רע, השוה ספרי דברים סימן שמט: „תריבהו על מי מריבה — סקיפנטיה נסתקפה לו“. נראה כי המלה נגזרת ממלה יוונית (סיקופנטיה), שפירושה גם הוצאת לעז ושם רע. תיבת „עלילה“ פירושה כמו התיבה הארמית „עלה“, דהיינו טענת אשמה (דניאל ו, ה; ו). בתלמוד נמצא כמה פעמים „עילה מצא“, כלומר טענת הסוואה. כן תרגמו גם השבעים. — בתולים. כלומר סימני בתולים.

אבי הנערה. תיבת „נערה“ כתובה בכל התורה בלי ה"א בסוף, חוץ מלקמן פסוק יט. בכתובות מד, ב אמרו רבותינו, שכיון שבאותו פסוק נכתב „נערה“ מלא יש לנו ללמוד שכל מקום שנכתב חסר אף קטנה בכלל.

יש להסביר זאת. כי „נער“ הוא שם כולל לזכרים ונקיבות. ובאותו הגיל (י"ב שנה) שהנקיבה נחשבת כבר לנערה, הזכר הוא עדיין קטן. כך קבלו רבותינו, שפרשה זאת מדברת רק בנערה. לא בקטנה ולא בבוגרת (ששה חדשים אחרי שבאו לה סימני נערות) — (רמב"ם פרק ג מהלכות נערה, הלכה ב). — והוציאו את בתו ל. לדעת האומר דברים כמשמעם. היינו השמלה עם כתמי הדם; לדעת האומר שהוא משל, „את כשרי בתוליה“, כלומר את הוכחות כשרות בתוליה, דהיינו עדי הזמה.

את בתי נתי לאיש הזה. מכאן למדו רבותינו שכל זמן שהיא קטנה או נערה כסף קידושיה לאביה (קדושין ג. ב.).

ופרשו השמלה. לדברי רבי ישמעאל בספרי הרי זה משל, כלומר מחזורים הדברים כשמלה. „ופרשו“ לשון רבים, מתייחס אל האב והאם הנזכרים בתחילת פסוק טו; אבל הטוען בפני בית דין הוא האב.

ויסרו אותו. לפי רבותינו בספרי, בתלמוד ובתרגומים, הכוונה לעונש מלקות (וכן כתב יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד, ה, כג). משונה עונשו של מוציא שם רע מכל העונשים שבתורה, שעונשו כפול, לוקה ומשלם.

מאה כסף. כתב הרמב"ן, שהקנס הזה הוא כפל הכתובה (מהרר), שהיא חמשים שקל. שאילו היתה כוונתו רק להפטר ממנה היה לו לשלחה בגט. אלא דאי רצה להפסידה כתובתה, ועל כן עונשו הוא לשלם כפל. — על בתולת ישראל. כלומר יש בזה משום בזיון לכל הבתולות שבישראל, כמו שאמרו גם בספרי. — לא יוכל לשלחה כל ימיו. אם עבר ושלחה חייב להחזירה. הרי זה לאו הניתק לעשה. ראה למעלה עמוד תלא (בפרשת שילוח הקן).

יפסידים כסא: זאם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלזה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נכלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך.

ואם אמת. אין ספק, שאפילו אם לא הצליחו ההורים להוכיח את אפסותה של העלילה על ידי הוכחות ברורות, עדיין אין זאת ראייה שהבעל

אמר את האמת. הרי כך גזרה תורה שאי אפשר לזון מיתה אלא בעדותם של שנים (למעלה יו, ו), ועל כן אין ספק שגם כאן אין הנערה חייבת מיתה אלא אם כן נתברר על פי שני עדים שזנתה. משמעותו של מקרא כאילו הנערה נסקלת אפילו אם זנתה כשהיתה פנויה, אך רבותינו קבלו שאין הכתוב מדבר אלא בארוסה שזנתה. ואכן כך מפורש אף בכתוב. שרק נערה המאורסה שזנתה חייבת סקילה (פסוק כג הלאה), אבל פנויה שזנתה פטורה (שמות כב, טו). המתחכמים בדעתם נגד דברי רבותינו מפרשים, שהנערה נענשת מפני שהטעתה את בעלה ואמרה שהיא בתולה. אבל איך יעלה על הדעת שמשום אונאה כזאת תהא חייבת מיתה? המקרא עצמו גם הוא אומר שהיא נסקלת יען „כי עשתה נבלה בישראל“, דהיינו מפני הנבלה של זנות שעשתה. על כן אין ספק כי גם המושכל הכתוב מסכימים, שאינה נסקלת אלא אם כן זנתה לאחר האירוסין. כמקובל ע"י חז"ל. אלא שנתחייבנו לפרש מפני מה לא אמרה תורה בפירוש שאינה נסקלת אלא אם כן זנתה לאחר אירוסין. אבל התירוץ הוא פשוט. מפני שהוא דבר מובן מאליו מתוך משמעות סדר המקרא. הרי המקרא מדבר על נערה שנישאה כבר. אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים. תקופת האירוסין נמשכה בדרך כלל שנים עשר חדש, כמו ששינוי במשנתנו בכתובות נו, א. ועל כן צריכים אנו לומר שמסתמא נתארסה בעודה קטנה. הרי קיימא לן שקטנה אינה בת עונשין, ועל כרחק אין המקרא מדבר אלא אם כן זנתה בגדלות, הרי אז כבר היתה ארוסה. על כן לא הוצרך הכתוב להגיד בפירוש שהפרשה מדברת כשזנתה כשהיא ארוסה, אחרי שבלאו הכי יש לנו ראיות משאר ההלכות שבתורה שהפרשה אינה מדברת אלא באופן כזה. השהו פירושנו לויקרא כא ט.

אל פתח בית אביה. לא נאמר אלא למצה, אבל גם אם אין לה אב, או אם אין לאביה בית, היא נסקלת (כתובות מד, א). — ג ב לה — ב י ש ר א ל. יש בזה משום גיוול לכל בתולות ישראל, כמו שאמרו בספרי. — ל ז נ ו ת ב י ת א ב י ה. יש בזה משום בזיון גם כלפי בית אביה. על כן החמירה תורה בעונש נערה המאורסה יותר מן הנשואה, מפני שהנשואה לא חטאה אלא כלפי בעלה, ואילו הנערה המאורסה חטאה גם כלפי הוריה: השהו מקלל אביו ואמו.

פסוק כב: **כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל ומתו גם שניהם האיש השוכב עם האשה והאשה ובערת הרע מישראל.**

כי ימצא. בעדים (ספרי). מיתתה של נשואה בחנק, כמו שאמרו רבותינו בספרי ובסנהדרין נב, ב, וכן הוא בתרגום יונתן. — האיש ... והאשה. ריבוי המקרא בא ללמדנו (כמו שאמרו בספרי), שגדול הבא על הקטנה וגדולה שבא עליה קטן נהרגים הגדול והגדולה אף שהקטן והקטנה אינם בני עונשין.

פסוקים כג-כד: **כי יהיה נערה בתולה מאורשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה. והוצאתם את שניהם אל שער העיר החיא ומקלתם אותם כאבנים ומתו את הנערה על דבר אשר לא צעקה בעיר ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו ובערת הרע מקרבך.**

נערה. בלי ה"א, לפי ההלכה אף קטנה במשמע (סנהדרין סו, ב), וכמוכן שנענש רק הגדול הבא עליה. — בעיר. — אילו לא יצאת בעיר לא היה מסתקף לה" (לא אירע לה). לפירוש „מסתקף" יש להשוות תרגום יונתן במדבר ה, טו, והוא משורש „סקף"=להעליל (למעלה בפסוק עלילות דברים), ופירושו גם להטיל עונש. חכמינו ז"ל דרשו כן, מפני שתיבת „בעיר" היא יתירה, שהרי אפשר שיארע הדבר גם בבית. כבר כתב הרמב"ן ש„בעיר" ו„בשדה" לאו דווקא, כי אנוסה פטורה לעולם ואפילו בעיר, וברצון היא חייבת לעולם ואפילו בשדה, אלא שדבר הכתוב בהוה; בשדה אין בני אדם מצויים להצילה, ועל כן מסתמא היתה אנוסה, ובעיר מסתמא היתה ברצון. בספרי כאן שנו רבותינו, שאף אם זנתה במזיד מכל מקום אינה חייבת מיתה אלא בעדים והתראה. בתלמוד אמרו שאין אדם חייב מיתה אלא אם כן קבל עליו ההתראה, על ידי שאמר „אף על פי כן" (השוה סנהדרין פא, ב ושם מא, א). מתוך כך הקשה „הכתב והקבלה", שלפי זה קשה להבין את המקרא כאן, כי איך אפשר שנערה תתחייב מיתה אם לא צעקה, כל זמן שלא התרו בה ולא קבלה עליה ההתראה; ואם התרו בה

וקבלה עליה התראה, אם כן מה צריך לצעקתה? „הכתב המקבלה“ ורש"י הירש משתדלים לתרץ את הקושיא הזאת. אולי יש לומר, שעיקר הדין שאין אדם חייב מיתה בלא התראה נלמד רק מתוך זה שהכתוב פטר את השוגג האנוס, שכל זמן שלא התרו בו עדיין יש לתלות שמא היה החוטא שוגג או אנוס, שהרי אפילו חבר שאינו צריך התראה אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, מכל מקום אליבא דרבנן צריך התראה, כי יש לחוש שמא באותו רגע לא היה לנגד עיניו עונשו של מעלה. על כן הקדים הכתוב לומר שרצון חייב ואנוס פטור, הוצרך הכתוב להוסיף, שאף האנוס שאפשר לו לכטל אונסו על ידי צעקה נחשב ככרצון. על כן אם ראו שני עדים שאחד אנס את הנערה, ואי אפשר להם להצילה, צריכים להתרות בה שאם לא תצעק תהא חייבת מיתה, כי זה נחשב כמו רצון. אם היא משיבה על כך: „אף על פי כן“, הרי היא חייבת מיתה, אף על פי שהיתה אנוסה. אמנם מקרה כזה אינו מצוי כלל, מכל מקום צריכים אנו לדעת את ההלכה, אם זה נחשב רצון או אונס, כי יש בזה נפקא מינה לכמה דברים, ובפרט לענין לאוסרה על בעלה. אולי יש לומר כי עיקר דין התראה נמסר בעל פה כמסקנא מתוך ההלכה של אונס רחמנא פטריה, והדרשות המובאות בתלמוד הן אסמכתא בעלמא.

אשר ענה, בדרך כלל אין הכתוב משתמש בלשון עיני אלא באונס, אבל כבר פירש הרמב"ן שגם כאן מדבר הכתוב על אונס, אלא שהיא חייבת מפני שלא צעקה. — אשת רעהו. מצינו שאף ארוסה נקראת „אשת רעהו. השהו בראשית כט, כא; יואל א, ח (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ד, ה, כג, טועה בפרשו פרשה זאת לענין מפותה).

הפסוקים כה"כ: ואם בשרה ימצא האיש את הנערה המאורשה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לברו. ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, כי בשרה מצאה צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה.

ההלכה שאונס פטור מכל עונש, מבוטאת בכתוב ע"י משל לנרצח נגד רצונו, שהרי אין ספק שהנרצח אין בו שום אשמה כלל. זאת אומרת, שאונס אינו דומה לשוגג, כי השוגג יש בו רשלנות, ועל כן הוא צריך כפרה (קרבן או גלות). אבל על כרחך צריכים אנו לומר, שכאן לא דבר הכתוב אלא באונס כזה שלא היתה בו שום אפשרות של הצלה. אבל אילו היה אפשר להגצל מן העבירה אפילו על ידי מסירת נפשו, חייב לעשות כן, דהא קיימא לן שבעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים יהרג ואל יעבור. אם עבר ולא נהרג הרי הוא נחשב למזיד לדעת הראב"ד וחייב מיתה (השוה חידושי הר"ן לסנהדרין סא, ב), אבל לדעת הרמב"ם * ואחרים אף על פי שעבר בלאו ד"לא תחללו את שם קדשי" (ויקרא כב, לב) ובעשה דקידוש השם, מכל מקום נחשב לאנוס ופטור מעונש בידי אדם. — דין יהרג ואל יעבור בשפיכות דמים סברא הוא (פסחים כה, ב), ומכאן למדנו שגם בגילוי עריות יהרג ואל יעבור, שהקישו הכתוב לשפיכות דמים. — לענין עבודה זרה למדנו זאת מפסוק אחר, השה פירושו לויקרא כב, לב. — ואין מושיע לה. מכאן למדו רבותינו שהרודף אחר נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, כלומר שאם יש שם מושיע חייב להושיעה בכל האמצעים שברשותו, ואם אין דרך אחרת — אפילו בחייו של הרודף. כמו כן הרודף אחר חבריו להורגו ניתן להצילו בנפשו (סנהדרין עג, א). יש לתמה הרבה על תרגום יונתן לפסוק כו: "לית לעולמתא דין קטול אלהן גברא יפטרינה מיניה בגיטא", משמע שאנוסה צריכה להתגרש מבעלה. דבר זה סותר את ההלכה שבתלמוד שאין חולק עליה, שרק אשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, אבל אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה. המפרש לתרגום יונתן רוצה לומר, שכיון שיש ספק אם צעקה אם לאו, אף על פי שאינה חייבת מיתה, מכל מקום אסורה לבעלה מספק. אבל קשה, שהרי יש לה חזקת היתר וחזקת כשרות. רבי יעקב צבי מקלנבורג רוצה לתרץ דברי תרגום יונתן, שהוא סובר שתחילתה באונס וסופה ברצון אסורה (השה כתובות גא, ב).

* במקור הגרמני רמב"ן — היא טעות דפוס (המל"ד).

הפסוקים כח'כט: כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא
אורשה ותמשה ושכב עמה ונמצאו. ונתן האיש השוכב
עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר
ענה לא יוכל שלחה כל ימיו.

בשמות כב, טו נאמר דין מפתה, וכאן נאמר דין אונס. במשנתנו (כתובות
לט, א) שנינו, שהרשות ביד המפתה לכנוס את המפתה או לשלם קנס של
חמשים שקל, אבל האונס חייב לשלם קנס וגם לכונסה (השואה והכתב
הקבלה" לשמות כב, טו). אמנם פשוטו של מקרא בשמות הוא, שלכל
הפחות מצוה היא שהמפתה יכנוס אותה, אבל כיון שהרשות בידו לגרשה
מיד (שהרי לא נאמר בו: לא יוכל שלחה), אי אפשר לכופו לקיים מצוה
זאת. כנראה שזאת היא כוונת המשנה הנזכרת שבכתובות, השואה אבן העזר
סימן קעז, סעיף ה, ושאלות ותשובות חוט השני סימן יח.

אורשה. בלי מ"ם, לפי סדר הטעמים מוכח שהוא עבר נשלם,
כי נערה שהיתה ארוסה כבר ונתגרשה מבעלה, אין לה קנס כלל לדברי
רבי יוסי הגלילי, ואף לדברי רבי עקיבא (שהלכה כמותו) אין קנסה
לאביה (כתובות לח, א). אמנם בברייתא שם נאמרה שיטה אחרת בשם
רבי עקיבא. — ונמצאו. אינו משלם קנס אלא אם כן נמצאו על פי
עדים, אבל על פי עצמו סטור (מכילתא במדרש תנאים עמוד 143).

האיש השוכב עמה. מכאן אמר רבא (כתובות מ, ב), שחמשים
שקל אלה אינם אלא עבור הנאת שכיבה, ונוסף לכך הוא חייב לשלם
בושת, פגם (פחיתת דמיה) וצער (השואה המשנה בכתובות פרק ג, משנה
ד; ז). גם כאן יש לתמה על תרגום יונתן, הקורא את חמשים השקל
דמי בהתה" (דמי בושתה).

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il